

ІСТОРІОГРАФІЯ УКРАЇНСЬКОГО РУХУ

УДК 94 (477) “1919/1923”

СХІДНОГАЛИЦЬКЕ ПИТАННЯ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ (1919–1923): ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ІСТОРИКІВ

Василь ФУТАЛА

*Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
кафедра історії України,
вул. Івана Франка, 24, 82100, Дрогобич, Львівська область, Україна
e-mail: vfutala@ukr.net
DOI: 10.15330/gal.32.150-158
ORCID: 0000-0003-2521-4710*

У статті проаналізовано праці сучасних українських дослідників, присвячені дипломатичній діяльності еміграційного уряду ЗУНР і міжнародним аспектам східногалицького питання протягом 1919–1923 рр. Констатовано, що глибоке осмислення досвіду українських визвольних змагань сторічної давнини є актуальною не тільки науковою, а й суспільно-політичною проблемою. Свідченням цього є наростаючий потік наукових публікацій, численні заходи громадськості та державних органів влади щодо відзначення пам'ятних дат, популяризація видатних історичних особистостей тощо. Методологія дослідження спирається на принципи історизму, системності, науковості. Застосовано методи історіографічного аналізу та синтезу: генетичний, проблемно-хронологічний, порівняльний, ретроспективний. Автор обґрунтував фактори, що вплинули на ефективність дослідження теми, виділив пріоритетні напрями конкретно-історичних студій, підбив підсумки пошукової роботи вчених, окреслив коло недостатньо вивчених питань. Зокрема, вказав на необхідність: а) глибшого дослідження внутрішніх чинників поразки дипломатії ЗУНР; б) подальшого вивчення історії західноукраїнської дипломатії зазначеного періоду крізь призму біографіки; в) написання синтетичної праці, яка би відтворила всі нюанси зовнішньої політики уряду ЗУНР, особливо віденського етапу його діяльності.

Ключові слова: історіографічна ситуація, історіографічний процес, історіографічне джерело, ЗУНР, Східна Галичина, українське питання, зовнішня політика.

В епіцентрі дослідницької уваги сучасних українських науковців перебуває історія Західно-Української Народної Республіки, зокрема питання дипломатичної боротьби її еміграційного уряду за визнання західними державами права східних галичан на самовизначення та утворення самостійної держави. Глибоке осмислення досвіду українських визвольних змагань сторічної давнини є актуальною не тільки науковою, а й суспільно-політичною проблемою. Свідченням цього є наростаючий потік наукових публікацій, численні заходи громадськості та державних органів влади щодо відзначення пам'ятних дат, популяризація видатних історичних особистостей та інші комеморіальні практики.

Тема, винесена в заголовок статті, уже частково порушувалася істориками. Так, Антон Панчук¹, Юрій Сливка², Ігор Дацків³ та Юрій Довган⁴ дали загальну характеристику різножанрової літератури, створеної українськими дослідниками від 1920-х рр. до початку ХХ ст. і

¹ Панчук А. М. Зовнішня політика ЗУНР в історіографії. *Вісник Прикарпатського університету. Серія : Історія*. Івано-Франківськ, 2000. Вип. 3. С. 189–196.

² Сливка Ю. Етапи та головні напрями дослідження ЗУНР в українській історіографії. *Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 6 : Західно-Українська Народна Республіка: історія і традиції / НАН України ; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2000. С. 3–9.

³ Дацків І. Українське питання на Паризькій мирній конференції: історіографічний аспект. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Історія*. Тернопіль, 2014. Вип. 1. Ч. 2. С. 184–191.

присвяченої зовнішній політиці уряду Євгена Петрушевича. На увагу заслуговує й наукова розвідка Володимира Великочого⁵, в якій розглядаються важливі методологічні аспекти дослідження історії ЗУНР. Автор цих рядків також вивчав в історіографічному плані це питання, щоправда під іншим кутом зору та в ширших географічних і хронологічних межах (під останнім маються на увазі часові рамки історіографічного розгляду)⁶. Проте комплексний аналіз сучасного стану наукової проблеми (причому, з акцентом на концептуальні засади наукових праць) ще не здійснено.

Метою статті є проаналізувати історіографічні джерела, що створені в роки незалежності України і містять знання про дипломатичну боротьбу на міжнародній арені за Східну Галичину впродовж 1919–1923 рр., з'ясувати ступінь вивчення проблеми та обґрунтувати перспективи подальших наукових пошуків.

Передусім охарактеризуємо специфіку історіографічної ситуації.

Великому поживленню наукового інтересу до аналізованої проблеми сприяють нові суспільно-політичні умови, що склалися в Україні після 1991 р., відродження національних традицій української історичної науки, методологічна переорієнтація істориків, вільний доступ учених до архівосховищ, вплив в Україну праць представників української діаспори тощо.

Неабияке значення для реконструкції історії українського визвольного руху першої чверті ХХ ст. має наявність джерельної бази. Пошук, упорядкування й оприлюднення пам'яток минулого здійснюють авторитетні історики, джерелознавці та археографи, фахівці наукової проблеми, як-от: Олександр Карпенко, Катерина Мицан, Микола Кугутяк, Олег Жерноклеєв, Микола Вітенко, Тамара Галицька-Дідух, Ігор Гурак, Андрій Міщук, Галина Пославська, Тетяна Ходак. Так, дуже корисними для дослідників історії ЗУНР є документи і матеріали, що розміщені у п'ятитомному виданні "Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923" (Івано-Франківськ, 2001–2011). До п'ятого тому, що складається з трьох книг⁷, увійшли документи міжнародних форумів, на яких ставилося питання про політичну долю західноукраїнських земель: Паризької мирної конференції, міжнародних конференцій в Ризі, Генуї, Спа, Ліги Націй. Завдяки старанням О. Карпенка оприлюднено колекцію документів уряду ЗУНР, що зберігаються в архіві Українського католицького університету в Римі. Цінні для науки археографічні матеріали, присвячені східногалицькому питанню на міжнародній арені, зібрав й опублікував колектив істориків під керівництвом М. Кугутяка⁸.

Поглибленому вивченню проблеми, зокрема, устійненню концептуальних підходів сприяли наукові форуми, приурочені історії ЗУНР (Івано-Франківськ, 1993; Івано-Франківськ, 1998; Тернопіль, 1998; Івано-Франківськ – Львів, 2003; Львів – Івано-Франківськ – Чернівці, 2008; Івано-Франківськ, 2013). У наукових збірниках, опублікованих за підсумками роботи конференцій, містяться змістовні статті про різні аспекти українського визвольного руху першої чверті ХХ ст. Як важливий факт історіографічного процесу розглядаємо й вихід у світ наукового і культурно-просвітнього краєзнавчого часопису "Галичина" (2001, № 5–6) на пошану

⁴ Довган Ю. Л. Політика Франції, Великої Британії та США щодо національної державності України в 1917–1920 рр. у вітчизняній та українській зарубіжній історіографії : автореф. дис. канд. іст. наук : спец. 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни. Київ, 2006. 18 с.

⁵ Великочий В. Сучасна українська історіографія ЗУНР: здобутки, проблеми, перспективи (до 95-річчя ЗУНР). *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. До 95-річчя утворення Західно-Української Народної Республіки*. Івано-Франківськ, 2014. Ч. 25–26. С. 40–50.

⁶ Футала В. Правове та суспільно-політичне становище Східної Галичини (червень 1919 – березень 1923 рр.): результати і перспективи наукових досліджень. *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. До 95-річчя утворення Західно-Української Народної Республіки*. Івано-Франківськ, 2014. Ч. 25–26. С. 224–231.

⁷ Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923 рр. : документи і матеріали : у 5 т. / керівник роботи і відповід. ред., автор передмови О. Карпенко. Івано-Франківськ : Місто-НВ, 2001. Т. 5 : Міжнародне становище і зовнішня політика ЗУНР. Кн. 1 : 1918–1919 рр. 2009. 944 с. ; Кн. 2 : 1920–1921 рр. 2011. 948 с. ; Кн. 3 : 1922–1923 рр. 2011. 874 с.

⁸ Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали / відп. ред. проф. Микола Кугутяк. Т. 1. Кн. 1 : 1919–1929. Івано-Франківськ : ЛІК, 2012. 600 с.

професора О. Карпенка – науковця, який зробив найбільший внесок у дослідження Листопадової 1918 р. національно-демократичної революції на західноукраїнських землях.

Формування нової суспільно-політичної та інтелектуальної атмосфери в Україні істотно спричинилося до появи низки оригінальних за методологічними підходами, дослідницькими техніками та оцінками-висновками спеціальних узагальнюючих праць, в яких знайшли відображення питання боротьби західних українців за свободу і незалежність у 1919–1923 рр., зокрема, дипломатичної боротьби за справедливе розв'язання східногалицького питання⁹. Аналізована тема представлена великою кількістю статей, опублікованих у наукових збірниках і журналах. Статті значно повніше і оперативніше, ніж книжкові видання, відбивають процес нагромадження знань з актуальних проблем суспільно-політичного життя західних українців.

Тепер з'ясуємо такі питання, як проблематика досліджень, наукові інтерпретації, персональний внесок учених у вивчення задекларованої теми.

Передовсім зазначимо, що у сферу дослідницької уваги потрапили причини зацікавлення західними державами питанням Східної Галичини. На думку Олександра Карпенка, Миколи Литвина, Миколи Кугутяка, Ігоря Дацківа, Рема Симоненка та ін., серед найважливіших факторів цього було геополітичне становище ЗУНР: реалізуючи план побудови бар'єру на шляху проникнення більшовизму в Європу, країни Антанти, особливо Франція, зробили ставку на сильнішого – національно сконсолідовану Польщу. Іншою важливою причиною уваги західних держав до західноукраїнської проблеми було прагнення припинити польсько-українську війну, причому, на вигідних для Варшави й переможної Антанти умовах, залишивши за Польщею Львів і Бориславський нафтовий басейн. До того ж, держави-переможниці дотримувалися одностайної думки щодо відновлення Росії й негативно ставилися до виникнення на її території незалежних національних держав¹⁰. За спостереженням Олександра Павлюка, політика США щодо галицького питання напередодні Паризької мирної конференції визначалася в залежності від розвитку подій у Росії. Вашингтон трактував право націй на самовизначення в Східній Європі як таке, що мало бути реалізоване у рамках федерації¹¹. І. Дацків виділив і такий мотив

⁹ Васюта І. К. Політична історія Західної України (1918–1939). Львів : Каменярь, 2006. 335 с. ; Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923: історія / відп. ред., співавтор, кер. авт. кол. О. Карпенко. Івано-Франківськ : Сіверсія, 2001. 628 с. ; Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Ілюстрована історія / автор ідеї, голов. ред. і кер. авт. кол. М. Кугутяк. Львів ; Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2008. 524 с. ; Карпенко О. Ю. З історії Західно-Української Народної Республіки (До 85-річчя з дня народження професора О. Ю. Карпенка) / за заг. ред. М. В. Кугутяка. Івано-Франківськ : Вид-во ПНУС, 2006. 494 с. ; Красівський О. Я. Українсько-польські взаємини в 1917–1923 рр. Київ : ІПІЕНД, 2008. 544 с. ; Кугутяк М. Історія української націонал-демократії (1918–1929). Т. 1. Київ ; Івано-Франківськ : Плай, 2002. 536 с. ; Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.). – Івано-Франківськ, 1993. 204 с. ; Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. Львів : Інститут українознавства НАНУ, 1995. 368 с. ; Макаруч С. А. Українська республіка галичан. Нариси про ЗУНР. Львів : Світ, 1997. 192 с. ; Павлишин О. Євген Петрушевич (1863–1940). Ілюстрований біографічний нарис. Львів : Манускрипт, 2013. 398 с. ; Павлюк О. Боротьба України за незалежність і політика США (1917–1923). Київ : КМ Academia, 1996. 188 с. ; Політична історія України. XX століття : у 6 т. / редкол.: І. Ф. Курас (голова) та ін.. Київ : Генеза, 2002. Т. 5 : Українці за межами УРСР (1918–1940) / кер. тому В. П. Трошинський. Київ, 2003. 720 с. ; Рубльов О. С., Реєнт О. П. Українські визвольні змагання 1917–1921 рр. Київ : Альтернативи, 1999. 320 с. ; Тищик Б. Й., Вівчаренко О. А. Західноукраїнська Народна Республіка. 1918–1923 рр. (до 75-річчя утворення і діяльності). Коломия : Світ, 1993. 118 с.

¹⁰ Карпенко О. Ю. Статус Східної Галичини у міжнародно-правових актах (1918–1923). *Вісник Прикарпатського університету. Серія : Історія*. Івано-Франківськ : Плай, 1998. Вип. 1. С. 79 ; Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923: історія... С. 448–449 ; Литвин М. Зовнішньополітичні орієнтири ЗУНР (Геополітичний простір ЗУНР та її зовнішньополітичні орієнтири). *Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2008. Вип. 17. С. 114 ; Кугутяк М. Історія української націонал-демократії (1918–1929)... С. 180 ; Дацків І. Б. Дипломатія ЗУНР на Паризькій мирній конференції 1919 р. *Український історичний журнал*. 2008. № 5. С. 123 ; Політична історія України. XX століття... С. 284.

¹¹ Павлюк О. Боротьба України за незалежність і політика США... С. 46.

країн-переможниць: бурхлива діяльність із дискредитації ЗУНР польських представництв у Парижі і Лондоні, заснованих ще в роки Першої світової війни¹².

Інше питання, яке обговорюється в науковій літературі, – незгодженість позицій великих держав щодо Галичини. Автори сходяться на тому, що причини непорозуміння впливали як з політичної поведінки проурядових чи опозиційних сил, так і з економічних інтересів великого капіталу. У цьому зв'язку відзначимо глибокий висновок Ореста Красівського. Напередодні Паризької мирної конференції, ствердив історик, у країн Антанти та США не було взаємоузгодженої концепції щодо українського питання. З одного боку, їхня політика характеризувалася суперечливістю та невизначеністю статусу Галичини, з іншого – була спрямована на підтримку Польщі, яка стала б противагою Німеччині та бастионом проти поширення більшовизму в Європі. Невизначеність щодо галицької проблеми певною мірою відображала також суперечності між США, Англією і Францією, які виникали на ґрунті конкурентної боротьби за природні багатства Прикарпаття. Водночас питання Галичини розглядалося великими країнами не як внутрішньопольське, а як міжнародне, пов'язане багатьма геополітичними факторами й комплексом міжнаціональних і прикордонних проблем на сході Європи¹³.

Важливими для науки є характеристики зовнішньополітичного курсу ЗУНР. М. Литвин вважає, що Національна Рада й уряди ЗУНР–ЗОУНР не сформували чіткої концепції своєї зовнішньої політики. Так, у жовтні – листопаді 1918 р. галицькі провідники прагнули міжнародного визнання незалежності ЗУНР, у грудні 1918 – вересні 1919 рр. було бажання виступати на міжнародній арені єдиною соборною УНР. Паралельно, наприкінці травня – у червні 1919 р., галичани почали обговорювати плани можливого союзу з Чехословацькою республікою на конфедеративних чи федеративних умовах. У жовтні – грудні 1919 р., коли соборні (конфедеративні) зв'язки з проводом УНР різко послабилися, провідники ЗУНР шукали порозуміння з небільшовицькою Росією. На початку 1920 р., як і в попередні місяці, робилися спроби порозумітися з керівниками радянської України. А вже з другої половини 1920 р., після укладення союзу Петлюри з Пілсудським, взято курс на відновлення незалежної Галицької республіки¹⁴. На підтвердження тези М. Литвина низку аргументів навів й І. Дацків¹⁵.

Східногалицьке питання на Паризькій мирній конференції аналізується на тлі зміни військово-політичної ситуації на Сході Європи та дипломатичного лавірування уряду ЗУНР. Увагу дослідників зосереджено на таких аспектах, як обговорення становища у Східній Галичині на засіданнях Верховної Ради Мирної конференції та “Польської комісії”, участь представників офіційно невизнаної ЗУНР у дебатах на засіданнях “Міжсоюзної комісії для укладення перемир'я між Польщею й Україною” та на засіданні Ради чотирьох 21 травня 1919 р., військово-дипломатичні місії країн-переможниць у Польщу й Галичину, рішення Ради міністрів закордонних справ від 25 червня 1919 р. про окупацію Східної Галичини військами Польщі, розробка проекту Статуту для Східної Галичини, розбіжності у політиці урядів УНР і ЗУНР, Варшавська декларація від 2 грудня 1919 р., суперечності між делегаціями великих держав у питанні про долю західноукраїнських земель, активізація діяльності української дипломатії у Парижі і Лондоні, позиція офіційної Варшави щодо галицького питання тощо¹⁶.

¹² Дацків І. Б. Дипломатія ЗУНР на Паризькій мирній конференції... С. 123–124.

¹³ Красівський О. Я. Українсько-польські взаємин... С. 260.

¹⁴ Литвин М. Зовнішньополітичні орієнтири ЗУНР... С. 113–114.

¹⁵ Дацків І. Діяльність дипломатичної служби Західно-Української Народної Республіки. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2009. Вип. 18. С. 347–349.

¹⁶ Ададуров В. Політика Франції стосовно українсько-польського конфлікту за Східну Галичину в період з листопада 1918 по березень 1919. *Україна в минулому*. Київ; Львів, 1995. № 7. С. 18–32; Васюта І. Анекдоти Східної Галичини Польщею: міжнародні аспекти історії її здійснення у 1919–1923 рр. *Вісник Львівського університету. Серія: історична*. Львів, 1996. Вип. 31. С. 56–66; Городня Н. Їм потрібні були сильні союзники. Українське питання на Паризькій мирній конференції 1919 року. *Політика і час*. 1995. № 11. С. 75–80; Макаруч С. Ставлення української громадськості Галичини до Польської держави (1918–1923). *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 1995. № 5. С. 63–74; Павлюк О. США і східногалицьке питання на Паризькій мирній конференції 1919 р. *Київська старовина*. 1999. № 6.

З-поміж авторських оцінок рішень Паризької мирної конференції стосовно долі Східної Галичини виділимо ті, що дав О. Красівський. За влучним висловлюванням історика, галицьке питання на конференції порушувалося залежно від того, наскільки цього вимагала міжнародна обстановка. Для великих держав воно мало другорядне значення. Жодна з українських вимог не була виконана. Крім того, автор дійшов і такого висновку: “[...] українська проблема загалом розглядалася на Паризькій мирній конференції як частина загальноросійської. Надіючись на відбудову “антибільшовицької” Росії, західні союзники готові були допомагати будь-яким державам-конкурентам України: Польщі, Угорщині, Чехословаччині, Румунії, “білій” Росії. Виходячи з такої направленості конференції, Антанта підтримувала ці держави у вирішенні проблем, пов’язаних зі спірними українськими територіями”¹⁷.

Автори показали, що на початку 1920-х років галицька проблема продовжувала розглядатися на різноманітних форумах країн світу – Міжнародній конференції у Спа (1920), Ризькій мирній конференції (1920–1921), конференції Найвищої Ради союзних держав у Каннах (1922), Генуезькій конференції (1922), Другому Міжнародному демократичному конгресі у Відні (1922), Міжнародному жіночому конгресі в Гаазі (1922). Цьому сприяла дипломатична діяльність уряду ЗУНР в екзилі. Шляхом відряджень українських місій, звернень нотами і меморіалами, насамперед до країн Антанти, Ліги Націй і міжнародних форумів щодо відновлення незалежності та оскарженнями окупаційного режиму в Галичині, українська дипломатія постійно привертала увагу світового суспільства до східногалицької проблеми¹⁸.

Предметом посиленої уваги дослідників стали спроби Є. Петрушевича та його зовнішньополітичного відомства використати у своїх цілях Ризьку мирну конференцію. Найповніше це питання дослідила Т. Галицька-Дідух. У кандидатській дисертації¹⁹ та численних статтях авторка довела, що уряд ЗУНР прагнув перешкодити польській делегації легалізувати інкорпорацію українських земель до складу Польщі та загалом не допустити розгляд східногалицької проблеми на Ризькій конференції. Для реалізації цих завдань галицькі дипломати вели неофіційні переговори з радянською делегацією, виступали з нотами й меморандумами. Проте уряд РСФРР розглядав Східну Галичину крізь призму концепції перманентної революції, а відтак, тактика радянської делегації щодо східногалицького питання у процесі радянсько-польських переговорів змінювалася. На Мінській конференції лінія кордону, запропонована в радянському проекті, залишала Східну Галичину поза межами Польщі, однак питання державно-правового статусу цього краю не порушувалося, оскільки радянський уряд Росії підтримував Галревком і проголошену ним Галицьку Соціалістичну Радянську Республіку (ГСРР). Прагнучи здобути міжнародне визнання ГСРР на початку Ризької конференції, уряд РСФРР вимагав незалежності Східної Галичини і проведення у краю плебісциту, а також забезпечення політичних, національно-культурних і релігійних свобод східногалицького населення до часу його волевиявлення. З цієї ж метою радянські делегати вели переговори з представниками ЗУНР. Однак восени 1920 р. у зв’язку із зміною співвідношення сил не на користь радянської Росії, її політичне керівництво вважало своїм першочерговим завданням укладення миру з Польщею, і тому погодилося на вимогу польської делегації не обговорювати східногалицьку проблему.

Разом із тим, в історичній літературі зустрічаються й рудименти старого мислення. Наприклад, Р. Симоненко ствердив, що Ризький мир “був другий масштабний і доленосний для України мирний договір ХХ ст.”²⁰. Напрошується питання: для якої України цей договір був

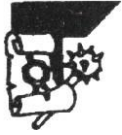
С. 67–79 ; Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923: історія... С. 401–437 ; Політична історія України. ХХ століття... С. 350–395 ; Красівський О. Я. Українсько-польські взаємини... С. 260–295.

¹⁷ Красівський О. Я. Українсько-польські взаємини... С. 335.

¹⁸ Кугутяк М. Історія української націонал-демократії... С. 181–191 ; Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923 : історія... С. 474–493, 501–536 ; Політична історія України. ХХ століття... С. 406–434, 453–454 ; Литвин Н. Віденський період уряду ЗУНР. *Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2009. № 18. С. 268–272.

¹⁹ Галицька-Дідух Т. В. Східна Галичина і Ризька мирна конференція (1920–1921 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 – історія України. Львів, 2001. 17 с.

²⁰ Політична історія України. ХХ століття... С. 414.

значимий? Далі автор чомусь порівняв його з Брестським мирним договором зі стримано негативними конотаціями на адресу останнього²¹. Утім, у сучасній українській історичній науці домінують позитивні оцінки угоди, як-от: “Брест був визначною дипломатичною перемогою Центральної Ради над більшовицькою Росією у боротьбі за самостійність і незалежність від Москви”²². А щодо Ризького договору, то він був, як слушно зауважив Василь Верига, “останнім зовнішньополітичним ударом в українську національно-політичну державність”²³.

Контроверсійною є й інша думка Р. Симоненка. Він ствердив, що Ризькі договори (прелімінарний від 12 жовтня 1920 р. і остаточний від 18 березня 1921 р.) створювали суттєву передумову для ліквідації польського панування на західноукраїнських землях²⁴. Однак віддаймо належне авторові за те, що він звернув увагу на українське питання в “Малому Версальському договорі”. За його спостереженнями, цей міжнародно-правовий акт зобов’язував Польщу гарантувати права євреїв, але про такий самий захист українців у документі не йшлося. Натомість у договорі держав-переможниць з Чехословаччиною, який був ідентичний договору з Польщею, не було окремих статей про євреїв, зате були особливі параграфи, що надавали автономію закарпатським українцям²⁵.

Важливою складовою діяльності уряду ЗУНР на міжнародній арені була американська політика. Це питання ґрунтовно дослідили Олександр Павлюк та Петро Гуцал. Так, у вже згаданій монографії першого висвітлено східноєвропейську політику США, діяльність у цій країні українських дипломатичних місій, очолюваних Юліаном Бачинським, Лонгином Цегельським і Лукою Мишугою, та їхні зв’язки з діаспорою, а в роботі другого²⁶ – форми, методи і напрямки діяльності української діаспори в Північній Америці, практичні результати підтримки нею боротьби за державність і соборність України.

Як показали автори, потужні дипломатичні акції з метою домогтися визнання ЗУНР, а згодом соборної УНР урядом США здійснив Український Народний Комітет. Кампанію на захист ЗУНР розгорнула діаспора в Канаді, де під керівництвом Українського Горожанського Комітету проходили численні мітинги протесту в зв’язку з агресією Польщі, розгорнувся рух за виїзд українців, здатних носити зброю, в Галичину. З’ясовано, що на Паризькій мирній конференції українці створили блок об’єднаних делегацій: УНР, ЗУНР і Канади. Головним завданням вони вважали спільними зусиллями донести до глав країн Антанти об’єктивну інформацію про становище в Україні та домогтися визнання ними її незалежності. Представники діаспори були в Парижі не лише перекладачами, а й брали участь у дискусіях, влаштовували неофіційні зустрічі делегацій УНР і ЗУНР з впливовими діячами США й Канади, протистояли тиску французької та польської делегацій на учасників конференції. Завдяки їхнім контактам з експертами, які готували доповідні записки В. Вільсону і Д. Ллойд Джорджу, лідери США та Великобританії інколи виявляли прихильність до української справи. На їх адресу надійшло сотні листів і телеграм із США та Канади від українців, які вимагали визнати незалежність ЗУНР (Галицької республіки)²⁷.

Ще один напрям наукових студій – роль митрополита Андрея Шептицького у відстоюванні національно-державних інтересів. У полі зору авторів перебували державотворча концепція митрополита Андрея та його боротьба за утвердження ЗУНР. Зокрема, О. Красівський з’ясував, що під час перебування у Римі (1921) А. Шептицький у розмовах з політичними та духовними

²¹ Політична історія України. XX століття... С. 414.

²² Дацків І. Б. Дипломатія українських національних урядів у захисті державності 1917–1923 рр. : дис. ... докт. істор. наук : спец. 07.00.02 – всесвітня історія. Київ, 2010. С. 388. URL: http://chtyvo.org.ua/authors/Datskiv_Ihor/Dyplomatiia_ukrainskykh_natsionalnykh_uriadiv_u_zakhysti_derzhavnosti_1917_-_1923_rr.

²³ Верига В. Визвольні змагання в Україні, 1914–1923 : в 2 т. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 1998. Т. 2. С. 319.

²⁴ Політична історія України. XX століття... С. 415–416.

²⁵ Там само. С. 428–429.

²⁶ Гуцал П. З. Українська еміграція Канади і США та національно-визвольний рух на західноукраїнських землях (1914–1923) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 – історія України. Львів, 2005. 20 с.

²⁷ Павлюк О. Боротьба України за незалежність і політика США... С. 108–132 ; Гуцал П. З. Українська еміграція Канади і США... С. 16–17.

діячами характеризував Польську державу як вогнище національних конфліктів у Європі²⁸. Митрополит був проти переговорів між українцями і польським урядом, оскільки вважав, що це звело б питання Східної Галичини з міжнародного рівня до внутрішнього польського. Водночас митрополит не мав оптимізму, щодо позитивного рішення Антантою справи Східної Галичини. Тому українці будуть змушені підкорятися рішенням великих держав, але під певними гарантіями, як з боку Польщі, так і з боку Антанти. Розглядаючи питання Наддніпрянської України, зважаючи на небезпеку більшовизму, А. Шептицький вважав, що в інтересах Польщі підтримання встановлення незалежної України²⁹. Г. Гладка та інші історики наголосили на тому, що найоптимальнішим варіантом вирішення галицької проблеми А. Шептицький вважав утвердження незалежності Галичини, яка при відповідних умовах мала бути об'єднана з рештою території України³⁰.

Дослідники виявили однаковість у своїх міркуваннях щодо остаточного рішення країн-переможниць із східногалицького питання. На думку М. Кугутяка, створення західно-української держави не входило в егоїстичні плани великих держав Європи³¹. О. Карпенко трактував рішення Ради послів від 14 березня 1923 р. як чергову злочинну акцію проти українського народу³². Р. Симоненко також висловився в подібний спосіб: “Незважаючи на кількарізові посилення на договірні акти, це рішення було сумнівним з міжнародно-правових позицій. Воно нехтувало самими основами програми побудови демократичного миру, основоположними принципами самовизначення націй”³³. Ведучи мову про здобутки національно-демократичної революції на західноукраїнських землях, Степан Макарчук доречно зауважив, що ЗУНР стала фактором міжнародних відносин. “Одним з позитивних наслідків цього, – продовжив своє твердження вчений, – була відома “лінія Керзона”. Вона від 1919 р. аж до 1945 р. “тримала на пульсі” українське питання в політиці Польщі, Радянського Союзу, США, Великобританії, Франції та Організації Об'єднаних Націй”³⁴.

Підбиваючи підсумки аналізу історіографічних джерел можна констатувати, що вивчення задекларованої теми в умовах незалежності України позначене суттєвим приростом наукових історичних знань. Розширення тематичного поля дослідження стало можливим завдяки загальному суспільному інтересу до історії ЗУНР, зокрема, східногалицького питання на міжнародній арені, використанню вченими архівних матеріалів і наукового надбання представників української діаспори. Та, попри це, існує потреба продовжити пошукову роботу. Історики в основному виокремлюють зовнішні фактори, що вплинули на несправедливе вирішення великими державами політичної долі Східної Галичини. Однак вартувало би звернути більшу увагу на внутрішні чинники поразки дипломатії ЗУНР. Зокрема, передбачаємо, що триватимуть дискусії з таких питань, як можливість чи неможливість змінити хід подій в українсько-польському протистоянні на користь ЗУНР ще до прибуття місії генерала Ж. Бартелемі до Львова, доцільність чи недоцільність участі української делегації в засіданнях Підкомісії для польських справ із вироблення Статуту Східної Галичини, причини та наслідки створення самостійної делегації ЗО УНР у Парижі (друга половина 1919 р.). Має перспективу розвитку історія західноукраїнської дипломатії крізь призму біографіки. Актуальними залишаються питання, пов'язані з діяльністю місії Антанти в Східній Галичині. Потребою дня є написання синтетичної праці, яка би відтворила всі нюанси зовнішньої політики уряду ЗУНР, особливо віденського періоду його діяльності.

²⁸ Красівський О. За Українську державу і Церкву: громадська та суспільно-політична діяльність Митрополита Андрея Шептицького в 1918–1923 рр. Львів : Інститут українознавства імені І. Крип'якевича, 1995. С. 21–22.

²⁹ Там само. С. 23–24.

³⁰ Гладка Г., Кугутяк М., Москалюк М., Хруслов Б. У боротьбі за церкву, націю й державу. *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. Івано-Франківськ, 1998. № 1. С. 69.

³¹ Кугутяк М. Історія української націонал-демократії... С. 198.

³² Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923 : історія... С. 571.

³³ Політична історія України. ХХ століття... С. 466.

³⁴ Макарчук С. А. Українська республіка галичан... С. 183.

EAST GALICIAN QUESTION ON THE INTERNATIONAL ARENA (1919–1923): RESEARCHES AND INTERPRETATIONS OF CONTEMPORARY UKRAINIAN HISTORIANS

Vasyl FUTALA

*Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University,
Department of History of Ukraine,
Ivana Franka St., 24, 82100, Drohobych, Lviv region, Ukraine
e-mail: vfutala@ukr.net*

Summary

In the article the works of modern Ukrainian researchers devoted to diplomatic activity of the emigratory government of ZUNR and international aspects of East Galician question throughout 1919–1923 are analysed. The author has grounded the factors which influenced the efficiency of the investigation into the theme, has allocated priority directions of concrete historical studies, has summed up the search work of scientists, and has outlined a circle of insufficiently studied questions.

The analysis of historiographic sources certified that studying of the considered theme in the conditions of Ukraine's independence is marked by an essential gain of scientific historical knowledge. The expansion of the thematic field of research became possible thanks to the general public interest to the history of Western Ukrainian National Republic (ZUNR), especially, of East Galician question on the international scene, the use of archival materials by domestic scientists and, also, scientific achievements of the representatives of the Ukrainian diaspora.

However, along with that, there still remains a requirement to continue search work. Historians, mainly, single out external factors which affected the unfair settling of the political destiny of East Galicia by the big states. However, more attention should be drawn to the internal factors of the defeat of ZUNR diplomacy. In particular, the discussions will inevitably be continued on such issues as possibility or impossibility of changing the course of events in the Ukrainian-Polish opposition in the favour of ZUNR yet before the arrival of general J. Bartelemew's mission in Lviv, or – causes and effects of the creation of an independent delegation ZO of UNR in Paris (December, 1919).

The history of West Ukrainian diplomacy through a prism of biographies has a prospect of further development. The questions concerning the activity of the Entente missions in East Galicia remain actual. The writing of a synthetic work which would recreate all nuances of the foreign policy of ZUNR government, particularly, the Viennese period of its activity, is a requirement of the day.

Keywords: *historiographic situation, historiographic process, historiographic source, ZUNR, East Galicia, the Ukrainian question, foreign policy.*

REFERENCES

- Adadurov, V. (1995). Polityka Frantsii stosovno ukraïnsko-polskoho konfliktu za Skhidnu Halychynu v period z lystopada 1918 po berezen 1919. *Ukraina v mynulomu*. Kyiv ; Lviv, 7. [in Ukrainian].
- Vasiuta, I. (1996). Aneksiia Skhidnoi Halychyny Polshcheiu: mizhnarodni aspekty istorii yii zdiisnennia u 1919–1923 rr. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii: istorychna*. Lviv, 31. [in Ukrainian].
- Vasiuta, I. K. (2006). Politychna istoriia Zakhidnoi Ukrainy (1918–1939). Lviv. [in Ukrainian].
- Velykochyi, V. (2014). Suchasna ukraïnska istoriohrafiia ZUNR: zdobutky, problemy, perspektyvy (do 95-richchia ZUNR). *Halychyna. Naukovi i kulturno-prosvitni kraieznavchi chasopys. Do 95-richchia utvorennia Zakhidno-Ukraïnskoï Narodnoï Respubliky*. Ivano-Frankivsk, 25–26. [in Ukrainian].
- Veryha, V. (1998). Vyzvolni zmahannia v Ukraini, 1914–1923 : v 2 t. Lviv, t. 2. [in Ukrainian].
- Halytska-Didukh, T. V. (2001). Skhidna Halychyna i Ryzka myrna konferentsiia (1920–1921 rr.) : avto-ref. dys kand. ist. nauk : spets. 07.00.01 – istoriia Ukrainy. Lviv. [in Ukrainian].
- Hladka, H., Kuhutiak, M., Moskaliuk, M., Khruslov, B. (1998). U borotbi za tserkvu, natsiiu y derzhavu. *Halychyna. Naukovi i kulturno-prosvitni kraieznavchi chasopys*. Ivano-Frankivsk, 1. [in Ukrainian].
- Horodnia, N. (1995). Yim potribni buly sylni soiuznyky. Ukraïnske pytannia na Paryzkii myrnii konferentsii 1919 roku. *Polityka i chas, 11*. [in Ukrainian].
- Hutsal, P. Z. (2005). Ukraïnska emihratsiia Kanady i SShA ta natsionalno-vyzvolnyi rukh na zakhidno-ukraïnskykh zemliakh (1914–1923) : avto-ref. dys. ... kand. ist. nauk : spets. 07.00.01 – istoriia Ukrainy. Lviv. [in Ukrainian].
- Datskiv, I. B. (2008). Dyplomatiia ZUNR na Paryzkii myrnii konferentsii 1919 r. *Ukraïnskyi istorychnyi zhurnal, 5*. [in Ukrainian].
- Datskiv, I. B. (2010). Dyplomatiia ukraïnskykh natsionalnykh uriadiv u zakhysti derzhavnosti 1917–1923 rr. : dys. ... dokt. istor. nauk : spets. 07.00.02 – vsesvitnia istoriia. Kyiv. URL: http://chtyvo.org.ua/authors/Datskiv_Ihor/Dyplomatiia_ukraïnskykh_natsionalnykh_uriadiv_u_zakhysti_derzhavnosti_1917_-_1923_rr. [in Ukrainian].

- Datskiv, I. (2009). Diialnist dyplomatychnoi sluzhby Zakhidno-Ukrainskoi Narodnoi Respubliky. *Ukraina : kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*. Lviv, 18. [in Ukrainian].
- Datskiv, I. (2014). Ukrainske pytannia na Paryzkii myrni konferentsii: istoriohrafichni aspekt. *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Istorii*. Ternopil, 1, ch. 2. [in Ukrainian].
- Dovhan, Yu. L. (2006). Polityka Frantsii, Velykoi Brytanii ta SShA shchodo natsionalnoi derzhavnosti Ukrainy v 1917–1920 rr. u vitchyzniani ta ukrainskii zarubizhnii istoriohrafiiakh : avtoref. dys ... kand. ist. nauk : spets. 07.00.06 – istoriohrafii, dzhereloznavstvo ta spetsialni istorychni dystsypliny. Kyiv. [in Ukrainian].
- Zakhidno-Ukrainska Narodna Respublika 1918–1923 rr.: dokumenty i materialy : u 5-ty t. (2001–) / kerivnyk roboty i vidpovid. red., avtor peredmovy O. Karpenko. Ivano-Frankivsk, t. 5 : Mizhnarodne stanovyshche i zovnishnia polityka ZUNR, kn. 1 (2009), 1918–1919 rr.; kn. 2 (2011), 1920–1921 rr.; kn. 3. (2011), 1922–1923 rr. [in Ukrainian].
- Zakhidno-Ukrainska Narodna Respublika 1918–1923: istoriia (2001) / vidp. red., spivavtor, ker. avt. kol. O. Karpenko. Ivano-Frankivsk. [in Ukrainian].
- Zakhidno-Ukrainska Narodna Respublika. 1918–1923. Iliustrovana istoriia (2008) / avtor idei, holov. red. i ker. avt. kol. M. Kuhutiak. Lviv ; Ivano-Frankivsk. [in Ukrainian].
- Karpenko, O. Yu. (2006). Z istorii Zakhidno-Ukrainskoi Narodnoi Respubliky (Do 85-ricchia z dnia narodzhennia profesora O. Yu. Karpenka) / za zah. red. M. V. Kuhutiaka. Ivano-Frankivsk. [in Ukrainian].
- Karpenko O. Yu. (1998). Status Skhidnoi Halychyny u mizhnarodno-pravovykh aktakh (1918–1923). *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Serii : Istorii*. Ivano-Frankivsk, 1. [in Ukrainian].
- Krasivskiy, O. (1995). Za Ukrainku derzhavu i Tserkvu: hromadska ta suspilno-politychna diialnist Mytropolita Andreia Sheptytskoho v 1918–1923 rr. Lviv. [in Ukrainian].
- Krasivskiy, O. Ya. (2008) Ukrainko-polski zvaemyny v 1917–1923 rr. Kyiv. [in Ukrainian].
- Kuhutiak, M. (2002). Istorii ukrainskoi natsional-demokratii (1918–1929). T. 1. Kyiv ; Ivano-Frankivsk. [in Ukrainian].
- Kuhutiak, M. (1993). Halychyna: storinky istorii. Narys suspilno-politychnoho rukhu (XIX st. – 1939 r.). Ivano-Frankivsk. [in Ukrainian].
- Lytvyn, M. (2008). Zovnishnopolitychni oriientyry ZUNR (Heopolitychnyi prostir ZUNR ta yii zovnishnopolitychni oriientyry). *Ukraina : kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*. Lviv, 17. [in Ukrainian].
- Lytvyn, N. (2009) Videnskyi period uriadu ZUNR. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, Lviv, 18. [in Ukrainian].
- Lytvyn, M., Naumenko, K. (1995). Istorii ZUNR. Lviv. [in Ukrainian].
- Makarchuk, S. (1995). Stavlenia ukrainskoi hromadskosti Halychyny do Polskoi derzhavy (1918–1923). *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii istorychna*. Lviv, 5. [in Ukrainian].
- Makarchuk, S. A. (1997). Ukrainka respublika halychan. Narysy pro ZUNR. Lviv. [in Ukrainian].
- Pavlyshyn, O. (2013). Yevhen Petrushevych (1863–1940). Iliustrovanyi biohrafichni narys. Lviv [in Ukrainian].
- Pavliuk, O. (1996). Borotba Ukrainy za nezalezhnist i polityka SShA (1917–1923) Kyiv. [in Ukrainian].
- Pavliuk, O. (1999). SShA i skhidnohalytske pytannia na Paryzkii myrni konferentsii 1919 r. *Kyivska starovyna*, 6. [in Ukrainian].
- Panchuk, A. M. (2000). Zovnishnia polityka ZUNR v istoriohrafii. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Serii: Istorii*. Ivano-Frankivsk, 3. [in Ukrainian].
- Politychna istoriia Ukrainy. XX stolittia : u 6 t. (2002 –) / redkol.: I. F. Kuras (holova) ta in. Kyiv, t. 5 (2003) : Ukraintsi za mezhamy URSR (1918–1940) / kerivnyk tomu V. P. Troshchynskiy. [in Ukrainian].
- Rublov, O. S., Reient, O. P. (1999). Ukrainski vyzvolni zmahannia 1917–1921 rr. Kyiv. [in Ukrainian].
- Slyvka, Yu. (2000). Etapy ta holovni napriamy doslidzhennia ZUNR v ukrainskii istoriohrafii. *Ukraina : kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*. Lviv, 6 : Zakhidno-Ukrainska Narodna Respublika: istoriia i tradytsii. [in Ukrainian].
- Tyshchuk, B. Y., Vivcharenko, O. A. (1993). Zakhidnoukrainska Narodna Respublika. 1918–1923 rr. (do 75-ricchia utvorennia i diialnosti). Kolomyia. [in Ukrainian].
- Ukrainskyi natsionalno-vyzvolnyi rukh na Prykarpatti v XX stolitti. Dokumenty i materialy (2012) / vidp. Red. Prof. Mykola Kuhutiak. T. 1. Kn. 1 : 1919–1929. Ivano-Frankivsk. [in Ukrainian].
- Futala, V. (2014). Pravove ta suspilno-politychne stanovyshche Skhidnoi Halychyny (cherven 1919 – berezen 1923 rr.) : rezultaty i perspektyvy naukovykh doslidzhen. *Halychyna. Naukovyi i kulturno-prosvitni kraieznavchyi chasopys. Do 95-ricchia utvorennia Zakhidno-Ukrainskoi Narodnoi Respubliky*. Ivano-Frankivsk, 25–26. [in Ukrainian].